

the functional-pragmatic and cognitive-discursive paradigms dominate the field, there is a need to analyze those connotation types which are formed due to a text's embeddedness in the intersemiotic space of culture. There is also a need for research into the associative complexes of symbol words, in particular those whose semantics correlates with such important philosophical categories as time and space.

Purpose. *The purpose of the study is to consider the role of connotation in the construction and functioning of verbal time images in XX century poetic texts.*

Methods. *The methods of semasiology and text linguistics are used in the study. These include the modeling of the functional-semantic field, as well as various types of analysis, such as the componential, distributive, contextual and interpretative.*

Results. *The study reveals specific features of temporal connotation in biblical symbol words, which serve as the basis for verbal images of social and historical time. The linguistic and discursive mechanisms of this connotation are examined. The study argues that temporal connotation is formed in discursive space and subsequently becomes fixed in the semantic structure of linguistic signs.*

Originality. *The study presents the first attempt to analyze the kinds of connotation which arise due to a dialogue between texts in the space of linguoculture. It introduces the notion of temporal connotation as a factor in the formation and functioning of verbal time images. It is the first one to examine the structure and axiological function of implicit time markers used in XX century poetic texts, which are based on biblical symbol words.*

Conclusion. *The study reveals that temporal connotation is formed as an association of biblical symbol words with the events in sacred history and defines the semantics of verbal images of national history. They are actualized by cultural presuppositions and supported by the verbal and historical context of the period in which the poetic texts are created. Due to the temporal connotation, the time of the XX century as depicted in poetic texts and the temporality of the biblical universe become equal ontological planes in the evaluative sense. Analysis of the temporal semantics in poetic texts demonstrates the systemic character of Christian linguoculture, components of which interact on an axiological level.*

In the future, this line of research can be extended to analyzing verbal time images based on other linguocultural signs, in particular those which have to do with the mentality, everyday life and customs of the Ukrainian people.

Надійшла до редакції 19.02.2016

Прийнято до друку 25.02.2016

УДК 070(477): 316.64

КОЛІСНИК Юрій Вікторович,

доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри журналістики, реклами
та PR-технологій Черкаського національ-
ного університету імені Богдана
Хмельницького
e-mail: kolisnykur@ukr.net

РАДЯНСЬКА НОВОМОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН (НА ПРИКЛАДІ ЖУРНАЛЬНОЇ ПРЕСИ УРСР 1950–1980 РР.)

У статті досліджено вплив журнальної періодики на свідомість громадян, показано роль преси у формуванні “нової людини, відданої справі Леніна, Комуністичної партії”. Дієвим засобом у цьому була прихована маніпуляція. Здійснювали її через програмування поведінки, насаджування суспільству регламентованої системи цінностей, моральних імперативів та ідеалів. Політичну стратегію КПРС реалізовувала, зокрема, через пресу. Журналіст часто був заручником партійної ідеології, тобто несвідомим маніпулятором.

До методів, якими широко послуговувалися ЗМІ, належали логічні, психологічні, дезінформаційні. Значну роль у зомбуванні мас відігравала новомова, котра сприяла впровадженню тоталітарної ідеології. Маніпулюючи інтересами, потребами, бажаннями, намірами, ЗМІ трансформували суспільну свідомість. Насаджувана ідеологія нейтралізувала життєвий досвід, усувала здатність до критичного аналізу.

Виховання в громадян морально-етичних норм поведінки слугувало ефективною стратегією державного управління, дієвим засобом перетворення індивіда на “звинтик” політичної системи. Перебуваючи в інформаційному полоні, особистість мимоволі виконувала запрограмовані дії. У такий спосіб регулювали перебіг соціально-економічних, політико-ідеологічних та культурно-духовних процесів, зокрема, проводили русифікацію, денационалізацію, знищували національну пам'ять.

Ключові слова: марксистсько-ленінська ідеологія, комуністична доктрина, радянська преса, інформаційний простір, новомова, мовні стереотипи, мовні штампи, ідеологічна лексика, маніпулювання суспільною свідомістю.

Журналістика сучасної України – явище багатогранне, неоднозначне, часто з протилежними світоглядними засадами. Поруч із прогресивними ЗМІ низка видань за своїм напрямом і стилем не відповідають запитам сьогодення. Значною мірою такий стан зумовлений ідеологічними нашаруваннями минулого, котрі продовжують впливати на суспільну свідомість. Українська журналістика залежна не лише від них, а й від проявів маскультури та засилля шовіністичних ЗМІ, які далі шкодять моральному здоров'ю народу. Хоча українське журналістичкознавство в умовах державного суверенітету становить сьогодні окрему галузь, проте фундаментального вивчення впливу інформації на свідомість мас дотепер не було. Специфіку людської свідомості, засоби її формування осмислювали дослідники різних часів і народів – від античної доби до сьогодення. На науковому рівні поняття “суспільна свідомість” утверджується в кінці XIX сторіччя. У соціологічному плані взаємозв'язок громадської думки й суспільної свідомості розглядали Х. Арендт, Б. Берельсон, Г. Года, К. Манхейм, Г. Маркузе, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Тард, В. Хорос, О. Шпенглер та інші, які вказували на їхнє значення в соціальних перетвореннях.

У контексті досліджуваної теми слід відзначити авторів, які так чи інакше пов'язані з вивченням політичних ідеологій та засобів масової комунікації в тоталітарному й демократичному суспільствах, зокрема Т. Адорно, З. Бжезінського, Р. Конквеста, Г. Лассуелла, Г. Маркузе, Л. Мізеса, Дж. Оруелла, Т. Петерсона, К. Поппера, Ф. Сіберта, Г. Фарбера, Г. Франке, М. Фуко, Г. Шиллера, В. Шрама та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з'явилося чимало досліджень, присвячених аналізу соціально-політичних аспектів радянського суспільства, захищено низку кандидатських і докторських дисертацій, у яких з'ясовано тоталітарну сутність радянської епохи. З-поміж них – праці С. Білоконя “Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.)”, М. Шитюка “Масові репресії на півдні УРСР в 20-ті – на поч. 50-х років”, Я. Мандрика “Політика радянської держави у сфері культури в українському селі (кін. 20-х – 30-ті роки)”, А. Русначенка “Національно-визвольний рух в Україні – сер. 1950-х – поч. 1990-х років”, М. Бернацького “Участь робітників у суспільно-політичному житті Української РСР у 70-ті роки”, Л. Крупник “Державна політика у сфері українського професійного мистецтва (1965 – 1985)”, І. Стасюка “Український національно-патріотичний рух в УРСР (сер. 1950-х – кін. 1980-х років)”, С. Гришиної “Українська публіцистика 60-х і 90-х років XX століття в контексті національного відродження (ідеї і тенденції)”, О. Гриценко “Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект)”.

Із погляду формування суспільної свідомості журнальну періодику УРСР цілісно не аналізовано, але в умовах незалежності України з'явилися окремі праці, що стосуються діяльності ЗМІ в умовах демократичних перетворень українського суспільства, зокрема Г. Варганова, В. Здоровеги, В. Іванова, С. Квіта, І. Крупського, В. Корнеєва, В. Кулика, В. Лизанчука, Й. Лося, О. Мелешенка, О. Мукомели, Т. Петріва, Г. Почепцова, В. Різуна, М. Скуленка, І. Слісаренка, О. Чекмишева, А. Чічановського, В. Шкляра та інших журналістичкознавців.

Наукова новизна результатів дослідження. Слід визнати, що, незважаючи на широкий спектр наукового розгляду означеної теми, більшість дослідників акцентували увагу лише на окремих аспектах впливу радянських ЗМІ на свідомість мас. Глибоких досліджень ролі журнальної преси у формуванні суспільної свідомості дотепер не було.

Проблема. Науковий аналіз сприяє розв'язанню проблеми – побудові загальної теорії функціонування журнальної преси як чинника формування суспільної свідомості в тоталітарній і посттоталітарній державі.

Мета статті – з'ясувати специфіку й основні тенденції журнальної преси УРСР, визначити її роль у формуванні свідомості громадян через насаджування марксистсько-ленінської ідеології, мовних штампів, стереотипів, радянської новомови.

Методи дослідження – конкретно-історичний та соціологічний аналіз у дослідженні преси; системний, порівняльний аналіз та узагальнення у вивченні змісту й тематики журнальних видань; факторний аналіз – при вивченні впливу політичних чинників на видозміну журнальної преси; контент-аналіз для з'ясування рівня ідеологічної заангажованості журнальної періодики УРСР, частотності вживання ідеологічних лексем у журнальних текстах та особливостей їх лексичної сполучуваності.

Основні результати дослідження. Всебічний аналіз тоталітарної преси, її значення у формуванні комуністичної свідомості засвідчує не лише політичну залежність радянських ЗМІ, але і їх підконтрольність, цензурування на всіх рівнях підготовки матеріалів. Неабияку роль у вихованні “нової людини” відігравала також прихована маніпуляція, зокрема тиск, атака, навіювання та ін., зокрема новомова – впровадження в лексику опорних понять тоталітарної ідеології. Виражаючи партійну волю, інтереси комуністичної номенклатури, культивуючи рабську психологію під гаслами “відданості інтересам народу”, “служіння Батьківщині”, журналістика широко користувалась політичною новомовою і відтворювала її доведеними до автоматизму мовними штампами, поняттями та логічно-трафаретними судженнями.

З утвердженням радянської періодики, для якої характерні своя тематична палітра, мовностилістичні особливості, відбувався невід'ємний процес “...квазікомунікації, розповсюдження стереотипних “плакатних” образів, тематичних, мовних, композиційних штампів, збіднення мови...” [1, с. 29]. Як зазначає дослідниця преси Ірина Герман, вже на зорі радянської влади у пресі УРСР стали рідковживаними слова “*милосердя, мудрість, радість, добро, співчуття, кохання, благочестя*, зовсім іншого стилістичного забарвлення набувають слова: *Бог, Біблія, віра, церква, релігія*” [2]. Через мовні засоби, зокрема лексику журнальної періодики, тоталітарний режим насаджував русифікацію, викорінював національні ідеали, культивував покору, поширював партійну міфотворчість.

Радянські мас-медіа як комунікативний засіб прищеплення суспільству марксистсько-ленінської ідеології, окрім ієрархічної односпрямованості передавання інформації “згори→донизу”, відзначилися також глибокою інформаційною обмеженістю, засиллям ідеологічної доктрини, тому свобода слова журналістиці тоталітарного періоду мало властива. Щоб переконатися в цьому, на основі аналізу шести видань – дитячих журналів ЦК ЛКСМУ “Барвінок”, “Малятко”¹; літературно-художніх та громадсько-політичних місячників Спілки письменників України “Вітчизна”, “Жовтень”; громадсько-політичного, літературно-художнього ілюстрованого тижневика “Україна”; громадсько-політичного і літературно-художнього місячного журналу “Радянська жінка” – з'ясуємо загальний рівень *ідеологічної заангажованості*² журнальної періодики УРСР 1950–1980 років, під яким розуміємо обсяг ідеологічного антуражу в конкретно-історичний період.

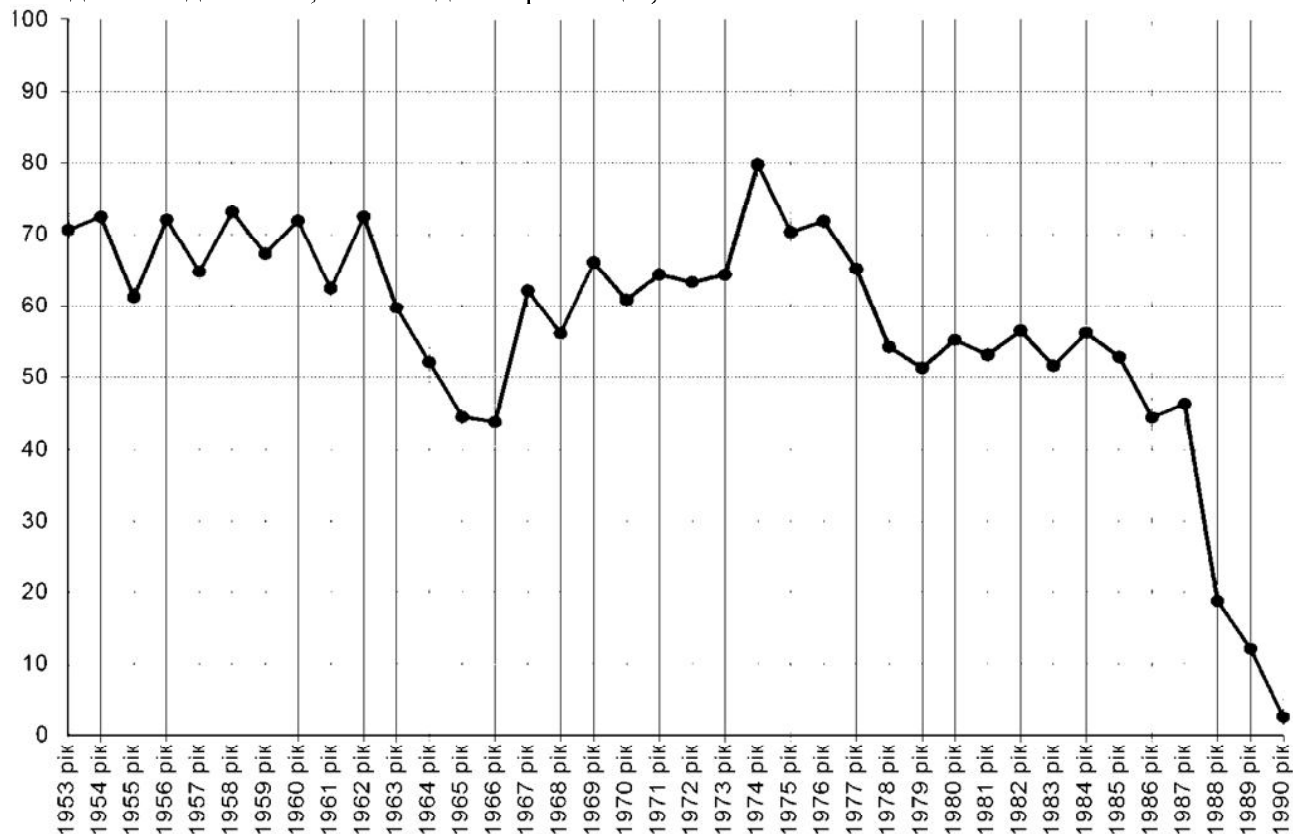
Скористаємося для цього методом *контент-аналізу*, яким передбачено формування вибіркової сукупності, обчислення даних, узагальнення показників, побудову діаграм для унаочнення здобутих результатів (докладну інформацію про контент-аналіз можна довідатися в дисертації Юрія Колісника “Журальна періодика УРСР у формуванні суспільної свідомості” (1950–1980 рр.) [3].

На основі одержаних за вибіркою узагальнювальних показників будуюмо графік рівня ідеологічної заангажованості журнальної періодики УРСР (мал. 1).

Примітки:

1. Оскільки журнал “Малюток” був започаткований пізніше від початкової хронологічної межі нашого дослідження, його частка в контент-аналізі враховуватиметься з 1960 року (часу започаткування).

2. Ідеологічну заангажованість журнальної преси трактуємо як насиченість (перенасиченість) журнальної періодики ідеологічною лексикою, що справляла вплив на формування суспільної свідомості (надання переваги комуністичним цінностям, насадження ідеологем, світоглядних орієнтацій).

Мал. 1. Середній рівень ідеологічної заангажованості журнальної періодики УРСР 1953 – 1980 років (у відсотках)

Ці дані підтверджують нашу гіпотезу, що журнальна преса перших років постсталінського періоду тривалий час лишається ідеологічно переобтяженою. Показники настільки високі, що навіть середній відсоток заідеологізованості доби “лібералізації” (62,0 %) фактично тотожний за рівнем доби “застою” (62,4 %). Схожість даних можна пояснити, з одного боку, інерційно високим рівнем заідеологізованості преси початку постсталінської епохи (період внутрішньопартійної боротьби за владу В. Молотова, Г. Маленкова, Л. Кагановича, М. Хрущова), з іншого – зменшенням ідеологічної насиченості періодики наприкінці 70-х років в умовах економічного спаду й погіршення добробуту громадян.

Причиною стрімкого зменшення в пресі партійної пропаганди в 1962–1966 роках вважаємо реформаторський курс Микити Хрущова та діяльність в Україні першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, який поглибив започатковану лібералізацію. Його проукраїнська політика сприяла гуманізації преси, розширенню її накладу, спектру обговорюваних проблем. Про кількість українських видань промовисто свідчать такі цифри: в УРСР на початку 1962 року видавали 105 журналів і видань журнального типу загальним накладом 2 млн. 509 тис. примірників [4, с. 470].

На шпальтах журнальної преси популяризація ратних і трудових звершень, розповіді про врожаї кукурудзи тощо починають поступатися місцем розвідкам про козаччину, висвітленню діяльності представників української науки, культури, проблемам збереження

рідної мови. Незважаючи на те, що плани українізації Шелеста під тиском Кремля були зірвані, його політична діяльність залишила яскравий слід у демократизації культурно-духовного життя України, зокрема журнальної періодики.

Радянська журналістика як виразник інтересів Комуністичної партії швидко реагувала на зміни політичного курсу, розставляла пріоритети суголосно з ними. Хоча преса не писала про введення військ країн Варшавського договору в Прагу, однак із празькими подіями 1968 року пов'язано згортання лібералізації не лише в Чехословаччині, а й на всьому пострадянському просторі. Це засвідчує ціла низка партійних постанов того часу: “Про підвищення ролі районних газет в комуністичному вихованні трудящих” (1968); “Про висвітлення проблем соціалістичного змагання в пресі Литовської РСР” (1973); “Про літературно-мистецьку діяльність” (1973); “Про покращення підготовки та перепідготовки журналістських кадрів” (1975) та ін.

Із провалом комуністичного будівництва, загостренням зовнішньополітичної ситуації літераторів зобов'язали суворо дотримуватися партійної лінії, переорієнтованої на будівництво “розвинутого соціалізму”, популяризувати роль партії, прославляти комуністичних лідерів. Щоб зміцнити радянську систему, що дала політичну тріщину, було взято курс на русифікацію, нівеляцію національної самобутності, “злиття націй”. Новопризначений керівник ЦК КПУ Володимир Щербицький із політичною клікою: Валентином Маланчуком (секретарем ЦК КПУ з ідеологічних питань), головою КДБ УРСР Віталієм Федорчуком і партійною номенклатурою втілювали це в життя. Такі політичні зміни істотно позначилися на рівні ідеологічної заангажованості радянської преси, зокрема журнальних видань, що засвідчує пропонований графік на мал. 1. Пік ідеологічного засилля, згідно з аналізом, припадає на 1973–1977 роки.

Цензурний контроль, політичні переслідування глибоко позначилися на суспільній свідомості. Сприяння центру в русифікації, паплюження української культури, історії не допомогли В. Щербицькому здобути посаду в Кремлі. Щоб підняти свій авторитет в Україні, наприкінці 70-х років він зменшує асиміляційний тиск. Це також відобразилося на рівні ідеологічної заангажованості журнальних ЗМІ, що ілюструє графік.

Кількаразове невиконання економічних планів п'ятирічок, провал Продовольчої програми, виснаження країни гонкою озброєнь, обвал світових цін на нафту змусили керівництво Михайла Горбачова вдатися до політичних реформ. Причини падіння країни в економічну безодню пов'язували з відходом партійної номенклатури від “ленінських норм”, що призвело до “деформацій соціалізму”. Вихід із ситуації М. Горбачов вбачав у *перебудові* – “демократизації всіх сторін життя радянського суспільства” [5, с. 139]. Засобом досягнення мети стала політика *гласності*. Це не лише зупинило переслідування дисидентів, але й зумовило зменшення партійно-державного тиску, зняття цензурних обмежень. Із 1987-го року “за слово” перестали саджати.

У 1990 році на лютовому пленумі ЦК КПРС із Конституції СРСР було вилучено 6-у статтю про керівну роль партії. Процеси набули незворотного характеру. Плюралізм, гласність, демократизація, а також тотальна криза політичної системи позначилися на стрімкому зменшенні ідеологічної заангажованості радянських ЗМІ, зокрема журнальних. Як засвідчують результати контент-аналізу (див. Мал. 1.), середній рівень заідеологізованості журнальних видань “*перебудовного*” періоду становить 25,3% із тенденцією до спаду.

Розрахунки здійснено за формулами для обчислення стандартних і граничних похибок при неповторному розшарованому (за назвами й історичними періодами) відборі:

$$\mu = \sqrt{\frac{W(1-W)}{n}} \left(1 - \frac{n}{N}\right), \quad (1.1)$$

$$\Delta = t\mu = t\sqrt{\frac{W(1-W)}{n}}\left(1 - \frac{n}{N}\right), \quad (1.2)$$

де μ та Δ – відповідно – стандартна (середня) і гранична похибки репрезентативності; t – коефіцієнт довіри (за таблицею значень інтегральної функції Лапласа $\Phi(t)$ довірчій ймовірності 95,0% відповідає $t=1,96$); W – вибіркова оцінка рівня ідеологічної заангажованості журнальної періодики (середня частка ідеологічно заангажованої площі); $(1-W)$ – середня частка незаангажованої площі; $W(1-W)$ – середня з групових (видання за назвами в межах періоду, періоди) дисперсій; n – обсяг фактичної (емпіричної) вибіркової сукупності; N – обсяг генеральної сукупності.

Отже, у генеральній сукупності в 95% випадків рівень ідеологічної заангажованості журнальної преси, за оцінками проведеного вибіркового обстеження, перебуває в межах: період “лібералізації” – від 56,25 до 67,75 %; період “застою” – від 57,48 до 67,32 %; період “перебудови” – від 19,75 до 30,85 %; *загалом* – від 50,35 до 56,65 %.

Розклавши частку ідеологічної заангажованості журналів “Барвінок”, “Малютко”, “Вітчизна”, “Жовтень”, “Україна” і “Радянська жінка”, ми отримали дані її складників для трьох суспільно-історичних періодів. Виявилось, що пріоритетним напрямком діяльності журнальних видань УРСР досліджуваного періоду було возвеличення соціалістичних досягнень. В умовах “лібералізації” воно становило 10,3% від загальної площі, “застою” – 12,7%, “перебудови” – 3,5%. Висвітлення радянських досягнень часто переходить у споріднені рубрики – популяризацію ратних і трудових звершень (розповіді про ветеранів війни і праці) – в часи “лібералізації” – 7,7%, “застою” – 10,8%, “перебудови” – 3,8%, пропаганду соцреалізму, кількість якої в часи “лібералізації” сягає понад 10% площі. Основу цієї тематики становлять літературно-мистецькі статті, пов’язані з боротьбою за утвердження соціалістичного суспільства.

Неабияку роль радянська преса відводила вихованню молодого покоління в дусі марксизму-ленізму, вірності партії. Ідеологічне виховання дітей і молоді на шпальтах журнальної періодики мало відповідно 5,5%, 6,8% та 4% у різні часові проміжки. На тлі порівняно невисокої ідеологічної заангажованості видань в епоху “перебудови” (25,3%) чотири відсотки є вагомим показником. В умовах глибокої соціально-політичної кризи партія покладала надію саме на молодь, у цьому вкотре переконуємось із подальших результатів дослідження.

Важливим елементом ідеологічного антуражу журнальних ЗМІ є великодержавний (проросійський) складник – *москвоцентризм*. Постійні реверанси перед Росією, нескінченна апеляція до Москви, посилення на російських учених, письменників, композиторів – характерні пресі УРСР різних періодів – відповідно 2,4%, 1,9%, 1,1%. Хоча показник невисокий, однак запобігання перед центром наявне. Дитячі журнали “Барвінок”, “Малютко” постійно згадують Кремль, Красну площу, Москву (не раз частіше, ніж Хрещатик і Київ), зловживають перекладами з російської і т. ін. Видання для дорослих не відстають від них, особливо якщо треба щось ствердити чи послатися на авторитет. Не оминають увагою журнальні ЗМІ інтернаціоналізм – запоруку єдності Радянського Союзу. У всі роки його пропаганда не вщухає. У період “лібералізації” йому відводять 6,8%, “застою” – 8,3%, “перебудови” – 4,5% журнальної площі. Тематика інтернаціоналізму часто межує з близькими їй сферами – зокрема, культурним збагаченням, міжнародним співробітництвом, що, звісно, є позитивом. Однак чимало і зловживань у цій царині – перехід інтернаціоналізму в озлоблену боротьбу з капіталізмом, протиставлення “темного” минулого світлому майбутньому тощо.

Аналізуючи широкий спектр радянської пропаганди в журнальних ЗМІ, звертаємо також погляд на інші складники комуністичної ідеології – висвітлення політики ВКП(б)–КПРС, пропагування здобутків Леніна / Маркса, Енгельса, відображення діяльності партактиву, відзначення партійно-радянських свят і знаменних подій, проведення партійних пленумів,

з'їздів, конференцій, таврування буржуазного минулого, критику капіталізму / імперіалізму, антирелігійну пропаганду, боротьбу з “націоналізмом” тощо. Усі вони посідають належне місце в журнальній пресі.

Періодичні видання упродовж тривалого часу залишалися заручниками тоталітарної системи. Це не могло не позначитися на їхньому змісті. Насаджуючи один і той же набір аксіом, понять, ідей, оцінок та блоків суджень, панівна ідеологія не лише заперечувала альтернативні погляди, а й була потужним маніпулятивним засобом. Методика постійного повтору усталених висловів була дієвим психологічним механізмом формування суспільної свідомості.

Радянський політичний устрій зміцнював і відображав себе завдяки розгалуженій системі засобів, яка викристалізовувалася впродовж років, удосконалювалася і в мало зміненому вигляді продовжувала діяти, впливати на маси, організовувати їх, формувати їхню свідомість. Серед найважливіших складників цієї системи було виховання, як тоді часто говорили, “нової людини, будівника комунізму, відданого справі Леніна, Комуністичної партії”. Для виконання поставленого завдання широко використовувалися засоби масової інформації, розраховані на різні верстви громадян. Радянські ідеологічні інституції намагались ідейно заангажувати людину, цілковито заглибити її в політичну міфотворчість. Навіть якщо вона не поділяла сповна пропагованих ідеологем, вона “інфікувалася” ними тією чи іншою мірою, стаючи “радянською людиною” (*homo soveticus*).

Виховання підростаючого покоління, трудящих, вчених, інтелігенції, робітників, селян відбувалося в умовах одновимірності, однополюсності, єдиної ідеології, монокультури. Воно було своєрідним програмуванням переконань, ідеологічних установок, моральних устремлінь мас, їхніх духовних потреб і навіть психічних станів. Щоб завуалювати тотальне загальнодержавне маніпулювання свідомістю, цілеспрямоване зомбування громадськості прикривали гуманним терміном “виховання мас”.

Чимало фактів висвітлюють сутність радянської моралі. По-перше, розмаїта ідеологічна обробка, дійсно, була цілеспрямованим духовно-психологічним впливом. По-друге, для досягнення успіху маніпуляції створювалась фальшива дійсність: “розвиток продуктивних сил”, “будівництво розгорнутого соціалізму”, “будівництво комунізму”, “індустріалізація”, “колективізація”, “відбудова”, “культурна революція”, “перебудова” та ін. По-третє, для досягнення цілей використовувався потужний арсенал ідеологічних засобів, зокрема ЗМІ, які в роботі зі словом, відшліфовуванні термінології досягали високої майстерності. Маніпулювання, опановування свідомістю мас були невід’ємною частиною технології влади, методом духовного впливу на людей через програмування їхньої поведінки. Під гаслами: “все для блага людини...”, “від кожного за здібностями, кожному – за працю”, “плани партії – плани народу”, “партія й народ єдині” та іншими не лише реалізовували планове “соціалістичне”, “комуністичне” будівництво, але й упроваджували непомітне, “добровільне”, гуманне, здавалося б, підкорення людини владі. Політичну стратегію КПРС утілювала через селекцію методів і прийомів, що гарантувало досягнення поставлених цілей.

Висновки та конкретні пропозиції автора. Порівняння журналістики минулого й сьогодення показує, що сучасні мас-медіа допомагають політичним, фінансовим структурам утримувати панівне становище в суспільстві. Вони, як і тоталітарні, часто маніпулюють свідомістю громадян. Якщо попередня журналістика хибувала примітивністю, гіпертрофованим оптимізмом, переважанням емоційного над об’єктивним, то нинішня нерідко відзначається надмірним песимізмом, безвідповідальністю, цинізмом, змістовою вбогістю.

Аналіз практичної діяльності ЗМІ показує, наскільки згубним є зосередження інформаційних ресурсів в одних руках. Інформаційна тиранія в сучасних умовах не менш небезпечна. Як свідчить практика, теперішнім засобам масової інформації слід відмежуватися від однобокого відображення дійсності й підняти авторитет слова. Оновлена журналістика мусить допомогти суспільству прозріти, відкинути зужите, стати на шлях добра й справедливості.

Список використаної літератури

1. Потятиник Б. Тоталітарна журналістика : текст лекцій / Борис Потятиник. – Львів : Ред.-вид. відділ ЛДУ, 1991. – 80 с.
2. Герман І. Мовностилістичні особливості періодичної преси Запоріжжя 20-х років : основні шляхи вдосконалення літературних норм та стилю [Електронний ресурс] / Ірина Герман // Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1052> (27.02.2016).
3. Колісник Ю. Журнальна періодика УРСР у формуванні суспільної свідомості (1950 – 1980 рр.) : дис. ... докт. н. із соц. к.: 27.00.04 / Колісник Юрій Вікторович. – Київ, 2012. – 452 с.
4. Преса // Українська радянська енциклопедія : у 17 т. / головна ред. колегія : М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. Укр. рад. енцикл., 1963. – Т. 11. – С. 470–471.
5. Материалы XXVII съезда Коммунистической партии Советского Союза / ред. Н. С. Гудкова. – Москва : Политиздат, 1986. – 352 с.

References

1. Potyatynyk, B. (1991). Totalitarna zhurnalistyka: tekst leksiyy. – L'viv : Red.-vyd. viddil LDU. (Potyatynyk, B. (1991). Totalitarian journalism: lectures texts. – Lviv: Lviv State University Editorial office).
2. Herman, I. (2016). Movnostylistychni osoblyvosti periodychnoy presy Zaporizhzhya 20-kh rokiv: osnovni shlyakhy vdoskonalennya literaturnykh norm ta stylyu [Elektronnyy resurs] // Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky KNU. – Rezhym dostupu: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1052> (27.02.2016). (Herman, I. (2016). Language and stylistical peculiarities of the Zaporizhzhia periodicals in 1920s: the main ways of the literature norms and srtyle improvement [Electronic resource] // Electronic library of the KNU journalism institute. – Access mode : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1052> (27.02.2016).
3. Kolisnyk, Yu. Zhurnal'na periodyka URSR u formuvanni suspil'noyi svidomosti (1950 – 1980 rr.) : dys. ... dokt. n. iz sots. k.: 27.00.04. – Kyyyiv, 2012. – 452 s. (Kolisnyk, Yu. (2012) Magazine Periodicals in forming public consciousness (1950-1980s): thesis applying for doctor degree in social communications).
4. Bazhan, M. (1963). Presa. Ukrayins'ka radyans'ka entsyklopediya: u 17 t. / holovna red. kolehiya. – K. : Holov. red. Ukr. rad. entsykl. (Bazhan, M. (1963). Press. Ukrainian Soviet encyclopedia : in 17 volumes. / chief editorial board. – K. : Chief edition of Ukrainian Soviet encyclopedia).
5. Materialy XXVII s'ezda Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuz. / red. N. S. Gudkova. – Moskva : Politizdat. (Materials of the XXVII session of the Soviet Union Communist Party) (1986). / editor N. S. Gudkova. – Moscow : Political edition.

KOLISNYK Yurii Viktorovych,

Doctor in social communications, professor at the chair of journalism, advertisement and PR-technologies, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

SOVIET NEW LANGUAGE AS THE MEANS OF THE CITIZENS' COMMUNIST UPBRINGING (BASED ON THE MAGAZINE PRESS OF THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC OF 1950–1980)

Abstract.Introduction. *Researches on the totalitarian press proves political dependence of the soviet mass media, subordination and censoring at all levels of the material preparing. Expressing the party will the journalism widely used the political new language and interpreted it by means of the automatized language phrases, concepts and logically clichéd thoughts.*

The purpose of this article is to discover the new language lexis used by the soviet mass media and establish its most frequent items.

The author used a number of scientific methods, among they are: context analysis, selectional option, comparative analysis of the words and word-combinations used in the magazines of the Soviet Ukraine.

Results. *The press of the Ukrainian Soviet Socialist Republic rarely used the words “mercy, wisdom, joy, good, compassion, love, pietism; and it attributed a different stylistical colouring the words: God, Bible, faith, church, religion”. By language means totalitarian regime implanted russification, destroyed the national ideals, cultivated obedience, and spread the party myth-making.*

Communist ideology gave too little media freedom in the journalism of the totalitarian period. To make sure in it we will research the level of ideological partiality (range of ideological surroundings) of the magazine periodicals of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1950–1980s on the basis of six

magazines "Barvinok" ("Periwinkle"), "Malyatko" ("Baby"), "Vitchyzna" ("Motherland"), "Zhovten'" ("October"), "Ukrayina" ("Ukraine"), and "Radyanska Zhinka" ("Soviet Woman"). The basic means – the content-analysis includes formation of optional range, data calculation, indication generalization, and diagrams building for visualization of the obtained results. The mean per cent of the ideological mark in the period of "liberalization" (62,0 %) is actually identical to that of the "stagnation" period (62,4 %).

The main activity of the Ukrainian magazines of the researched period was glorification of the socialist achievements (10.3% of the total area – "liberalization", 12,7 % – "stagnation", 3,5 % – "perestroika"); popularization of battle and labour achievements (7,7% – "liberalization", 10,8 % – "stagnation", 3,8 % – "perestroika"), and propaganda of social realism ("liberalization" ranges over 10 %).

Ideological upbringing of the children and youth on the pages of the magazine periodicals comprised correspondently 5,5 %, 6,8 % and 4 % in different time intervals. Moscow centrism is characteristic to the press in various periods – correspondently 2,4 %, 1,9 % and 1,1 %. Their attention was not distracted from internationalism: "liberalization" – 6,8 %, "stagnation" – 8,3 %, "perestroika" – 4,5 %.

A lot of factors show the essence of the Soviet moral. Firstly, various ideological working out was really aimed at spiritual and psychological impact. Secondly, to reach the success of manipulation they created a false reality, such as: "development of productive forces", "building of the spread socialism", "building of communism", "industrialization", "collectivization", "rebuilding", "cultural revolution", "perestroika" etc. Thirdly, for reaching their goals they used powerful ideological means, namely mass media working with the word and improvement of the terminology made great progress.

Manipulating by interests, needs, wishes and intentions mass media transformed the public consciousness, which neutralized life experience, and eliminated ability to critical analysis. Raising the citizens' moral and ethical behaviour norms served an efficient strategy of the state management and a powerful means of transforming an individual into "a cog" of the political system.

Magazine periodicals of the Ukrainian Soviet Socialist Republic also used the majority of the manipulating actions ("giving labels", "reference to the authority", "play in populace", "transfer", "method of raising value", "glittering generalizations"), political manipulation and procedure impact methods (keeping silence, selection, distortion, deformation, tumbling, programming of perception and future reaction).

Originality. It is for the first time that the magazine press of the Soviet Ukraine has been analyzed from the point of view of forming public consciousness. The previous researches were fixed on separate aspects of such influence.

Conclusion. The results of the made analysis prove that manipulation in the Soviet journalism was widely used for realization of the Communist party main policy and its leaders' plans. An influential means of population ideologization was constant spreading of the basic concepts – fundamental maxims of the Marxism-Leninism. That is why they could not help being remembered and becoming ideological canvas and a manual for estimations and actions. Nowadays the former soviet experience should be taken into consideration to avoid iterations.

Надійшла до редакції 29.01.2016

Прийнято до друку 14.03.2016